Vitalija Veževičienė,
Linas Kvizikevičius,
Ugnė Marija Lenkaitytė,
Simonas Sprindys

Tyrimai Šventaragio gatvėje

2013 m. kovo–gegužės mėnesiais rekonstruojamos Šventaragio gatvės vietoje vykdyti archeologiniai žvalgymai, žvalgomieji ir detalieji tyrimai. Žvalgomųjų tyrimų metu ištirtas 63,18 m^2 plotas, žvalgytas 1161,24 m^2 plotas, tirtas bendras 508,22 m^2 plotas. Iš viso bendras tyrinėtas plotas sudarė 1732,64 m^2. Žvalgomųjų tyrimų metu gatvės važiuojamoje dalyje ir šaligatvyje – projektuojamų inžinerinių tinklų vietose ištirti 6 šurfai (1–6), skvere – vandentiekio ir lietaus nuotekų trasos vietoje – 3 šurfai (7–9).

Šurfas 1 (16,28 m^2 dydžio) kastas Šventaragio gatvės V dalyje, šaligatvio vietoje. Nuo gatvės paviršiaus iki 2,3 m gylio (H_{abs} 91,50 m) fiksuotas 4 horizontų kultūrinis sluoksnis su XVII–XX a. radiniais. Nustatyta, kad šioje vietoje yra piltinės kilmės suardytas sluoksnis, suformuotas klojant ankstesnius inžinerinius tinklus (šiluminės trasos, vandentiekio vamzdžio ir XIX a. pabaigos – XX a. pradžios mūrinio kolektoriaus). Centrinėje šurfo dalyje maždaug 90 cm gylyje nuo gatvės paviršiaus žemiau šiluminės trasos aptiktos T formos 2,9x1,9 m dydžio, 40–80 cm pločio XVII a. plytų–akmenų pamato liekanos. Pamato viršus apardytas klojant šiluminę, o Š pusė – vandentiekio trasą – XX a. 7–8 dešimtmečiais. P dalyje apie 2,4 m gylyje nuo buvusio gatvės paviršiaus aptiktos 3 sutręsusių lentų neaiškios paskirties medinių konstrukcijų liekanos. Tai Š–P kryptimi orientuota 1 m ilgio ir apie 10 cm pločio lenta, po ja paklotas 1,8 m ilgio, 12 cm pločio rąstas.

Šurfas 2 (8,37 m^2 dydžio) kastas centrinėje Šventaragio gatvės dalyje, šaligatvio vietoje. Nuo gatvės paviršiaus iki 2,6 m gylio (H_{abs} 91,46 m) fiksuotas 7 horizontų kultūrinis sluoksnis. Maždaug 50 cm gylyje žemiau gatvės paviršiaus (H_{abs} 93,72 m) atidengtas XIX a. akmenų grindinio fragmentas. Nustatyta, kad durpingas juodžemio sluoksnis su XVII–XVIII a. radiniais yra 1,8 m gylyje nuo buvusio gatvės paviršiaus. Šurfo P dalyje 2,6 m gylyje (H_{abs} 91,52 m) atidengtas R–V kryptimi orientuotas medinio kolektoriaus viršus (dangtis). Jo viršus sudarytas iš 8 Š–P kryptimi viena šalia kitos paklotų 68–90 cm ilgio, 20–30 cm pločio pjautų lentų.

Šurfas 3 (5,86 m^2 dydžio) kastas centrinėje Šventaragio gatvės pusės važiuojamoje dalyje. Nuo gatvės paviršiaus iki 3,4 m gylio (H_{abs} 90,30 m) fiksuotas 14 horizontų kultūrinis sluoksnis. Nustatyta, kad sluoksnis su XVII–XVIII a. radiniais prasideda 1,3 m gylyje nuo buvusio gatvės paviršiaus. Apie 1,5 m gylyje centrinėje dalyje atidengtas medinio kolektoriaus, pakloto ŠV–PR kryptimi, viršus. Tai 8 17–34 cm pločio ir 8 cm storio viena šalia kitos paguldytos lentos – kolektoriaus dangtis. Pašalinus gruntą ir jo dangtį bei pasigilinus iki 1,9 m gylio, atidengtas 2,9 m ilgio, 1,8 m pločio kolektorius (2 pav.). Nustatyta, kad jo kanalas yra apie 22 cm aukščio, sienos statytos iš 3 vienas ant kito guldytų apie 40 cm skersmens rąstų, tarpusavyje sutvirtintų kuolais. Kolektoriaus dugnas išklotas apie 30 cm pločio, 7 cm storio lentomis. Ant dugno aptiktas apysveikis puodas, būdingas XVII a. (1 pav.). Apie 2,6–2,7 m gylyje šurfo R dalyje aptiktos neaiškios paskirties (spėjamo kanalo šlaito tvirtinimo) liekanos. Tai vieno 18 cm skersmens, 86 cm aukščio stulpo ir penkių paguldytų 24–30 cm skersmens tarpusavyje nesujungtų rąstų konstrukcijos liekanos.

1 pav. Aptiktas puodas in situ. L. Kvizikevičiaus nuotr.

Fig. 1. A pot in situ in test pit 3.

2 pav. Atidengto medinio kolektoriaus vaizdas. L. Kvizikevičiaus nuotr.

Fig. 2. A wooden collector.

Šurfas 4 (5,58 m^2 dydžio) kastas Šventaragio gatvės R pusės važiuojamoje dalyje. Nuo gatvės paviršiaus iki 3,2 m gylio (H_{abs} 90,90 m) fiksuotas 13 horizontų kultūrinis sluoksnis. XVII–XVIII a. sluoksnio viršus yra 1,4–1,5 m gylyje nuo buvusio gatvės paviršiaus. PR dalyje 2 m gylyje aptiktos neaiškios paskirties medinės konstrukcijos liekanos: 3 stulpų ir kelių lentų liekanos; apie 2,8 cm gylyje, durpingame, drėgname sluoksnyje rasti 20 cm skersmens stulpo ir kelių lentų gabalai. Žemiausias kultūrinio sluoksnio horizontas sudarytas iš tankaus juodos spalvos grunto, gausiai prisotinto sunykusios medienos liekanų ir raudonos spalvos plytų trupinių.

Šurfas 5 (5,99 m^2 dydžio) kastas Šventaragio gatvės R pusėje, važiuojamoje dalyje. Nuo gatvės paviršiaus iki 2,5 m gylio (H_{abs} 91,60 m) fiksuotas 9 horizontų vietomis suardytas kultūrinis sluoksnis. Nustatyta, kad XVII–XVIII a. sluoksnio horizontas prasideda 1,5 m gylyje nuo buvusio gatvės paviršiaus. Apie 50 cm gylyje (H_{abs} 93,63 m) aptiktas suardyto netašytų akmenų grindinio liekanos. Žemiau, apie 90 cm gylyje (H_{abs} 93,07 m), šurfo Š dalyje, per visą jo plotį atidengtas 2 m ilgio, 70 cm pločio ir 90 cm aukščio gelsvos spalvos plytų mūro liekanos. Centrinėje ir R šurfo dalyse apie 1,1 m gylyje aptiktas 20 cm ilgio (Š–P kryptimi), 1 m pločio, apie 1,25 m aukščio akmenų ir minėto XIX a. plytų standarto mūro – sugriuvusio *kolektoriaus* liekanos. Jo dugnas klotas medinėmis lentomis. P pjūvyje šalia kolektoriaus nuo H_{abs} 93,15 m aukščio atidengtas iki 1,45 m aukščio sutręsusių lentų ir vieno rąsto neaiškios paskirties statinio liekanos.

Šurfas 6 (8,5 m^2 dydžio) kastas Šventaragio gatvės R pusėje, važiuojamoje dalyje. Nuo gatvės paviršiaus iki 2,5 m gylio (H_{abs} 91,60 m) fiksuotas 8 horizontų kultūrinis sluoksnis. Nustatyta,

kad šurfo P dalyje, inžinerinių tinklų tranšėjų nesuardytoje vietoje XVII–XVIII a. sluoksnis prasideda 1,7 m gylyje nuo buvusio gatvės paviršiaus. Š dalyje 40 cm gylyje atidengtas gelžbetoninis ir plytų mūro šiluminės trasos kanalas. Tokiame pačiame aukštyje, apie 1,2 m atstumu nuo jo – dviejų kabelių trasos, centrinėje dalyje, 1,7 m aukštyje – vandentiekio vamzdis. Visi šie tinklai pakloti R–V kryptimi. Iki šurfo dugno (H_{abs} 91,00 m) fiksuoti du sluoksniai – pilkos spalvos gruntas su rausvos spalvos plytų nuotrupomis ir 70–80 cm storio durpingas drėgnas sluoksnis su skiedromis.

Šurfas 7 (6 m^2 dydžio) kastas skvere, į ŠR nuo Pilies ir Šventaragio gatvių sankryžos. Nuo esamo paviršiaus iki 2,1 m gylio (H_{abs} 92,00 m) fiksuotas 7 horizontų kultūrinis sluoksnis. Šurfo P dalyje 1,3–1,5 m gylyje atidengtos 2–2,2 m pločio XIV a. Vilniaus žemutinės pilies gynybinės sienos liekanos. Siena kiautinės konstrukcijos, išorė mūryta iš netašytų akmenų, tarpus išlyginant smulkesniais skaldytais akmenimis. Sienos vidaus užpilde dėti smulkesni netašyti akmenys su rausvos molio masės plytų nuolaužomis, rišti pilkos spalvos kalkių skiediniu. Gynybinės sienos liekanų išorėje aptiktas prie sienos priglaustas neaiškios paskirties apie 1,3 m ilgio, neaiškaus pločio mūrinio statinio fragmentas. Jis mūrytas iš rausvos molio masės, baroko epochai būdingų plytų, rištų šviesiai pilkos spalvos kalkių skiediniu. Pagal statinio stratigrafinę padėtį manoma, kad jis susijęs su XVIII a. netoliese įsikūrusių rokitų vienuolyno pastatais. Gynybinės sienos vidinėje pusėje prie sienos priglaustas XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios neaiškaus dydžio mūrinis medinio pastato pamatas. Be netašytų akmenų, pamato konstrukcijai naudotos XVIII a. pabaigai – XIX a. I pusei klasicizmo epochai būdingos plonosios plytos.

Šurfas 8 (3 m^2 dydžio) kastas skvere, į ŠR nuo Pilies ir Šventaragio gatvių sankryžos. Nuo esamo paviršiaus iki 2,1 m gylio (H_{abs} 92,80 m) fiksuotas 5 horizontų kultūrinis sluoksnis. Iki 1,3 m gylio susiformavę menkaverčiai XIX a. II pusės – XX a. sluoksniai. Po jais R dalyje iki 2 m gylio aptiktas XIX a. 4 dešimtmetyje susiformavęs stambių griuvenų sluoksnis su pastato ardymo liekanomis, kalkių skiediniu, plonosiomis plytomis, olandiško tipo čerpių fragmentais. Šurfo Š dalyje 1,3 m gylyje atidengtas XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios mūrinio pastato apie 60 cm pločio ir 90 cm aukščio Š kampo liekanos. Mūro cokolis tinkuotas, mūrytas naudojant gelsvos molio masės klasicizmo epochai būdingas plonąsias plytas.

Šurfas 9 (4 m^2 dydžio) kastas skvere tarp Pilies ir Šventaragio gatvių sankirtos ir viešojo tualeto, esančio skvere ties B. Radvilaitės gatve. Nuo paviršiaus iki 3,9 m gylio (H_{abs} 90,80 m) fiksuotas 8 horizontų kultūrinis sluoksnis. Iki H_{abs} 92,00 m aukščio aptikti piltinės kilmės XIX–XX a. sluoksniai. Šurfo R dalyje apie 1,8 m gylyje aptiktas kanalizacijos vamzdis; P dalyje tokiame pačiame aukštyje (apie 1,9 m gylyje) rastos apie 2,4 m ilgio, 70–90 cm pločio, 2 m aukščio mūrinio pamato liekanos. Jos mūrytos iš raudonos ir gelsvos spalvos plytų, rištų kalkių skiediniu. Apatinė dalis mūryta iš netašytų akmenų ir raudonos spalvos plytų nuolaužų, rištų kalkių skiediniu.

Žvalgomaisiais tyrimais nustatyta, kad Šventaragio gatvės važiuojamoje dalyje ir jos P pusėje iki 1,4–1,6 m gylio yra susiformavę nevertingi, daugiausia piltinės kilmės ir suardyti sluoksniai. Pasiektas tik XVII–XVIII a. laikotarpio kultūrinis sluoksnis, įžemis nesiektas. Nustatyta, kad gatvės važiuojamoje dalyje esantys apatiniai kultūriniai sluoksniai ir durpingi, ir drėgni. Atsižvelgus į projektuojamų inžine-

3 pav. Netašytų akmenų grindinys – buvusios Šv. Magdalenos gatvės dalis. L. Kvizikevičiaus nuotr.

Fig. 3. Stone paving, part of former Šv. Magdalenos Street.

4 pav. Medinio šulinio rentinio liekanos. L. Kvizikevičiaus nuotr.

Fig. 4. The remains of a well's wooden lining.

rinių tinklų vietas ir jų gylius, vėliau atlikti detalieji tyrimai. Jų metu ištirtos 3 perkasos: lietaus nuotekų trasos vietoje iki projektinio gylio, Šventaragio gatvės P kelkraštyje per visą gatvės ilgį ištirta 442,05 m^2 dydžio perkasa 1; lietaus nuotekų šulinio vietoje ties Šventaragio ir Pilies gatvių V sandūra – 42,18 m^2 dydžio perkasa 2; lietaus nuotekų trasos vietoje ties Pilies ir Šventaragio gatvių R sandūra – 23,99 m^2 dydžio perkasa 3.

Perkasoje 1 iki projektinio trasos gylio pasiektas XVII a. sluoksnis. V dalyje, ties sankryža su Universiteto gatve, aptiktos XIX a. statyto, dabar sugriauto mūrinio kolektoriaus liekanos. Į R nuo jų, ties dabartiniu Vilniaus vyskupijos pastatu (Šventaragio g. 1) atidengtos XVII a. mūrinių pastatų liekanos; į P nuo pastatų atidengtas to paties laikotarpio akmenų grindinys – buvusios Šv. Magdalenos gatvės dalis – Š pakraštys (3 pav.). P grindinio dalis nuardyta XVIII a. II pusėje – XIX a. pradžioje žemiau jo paklojus medinį kolektorių. Į R nuo šių pastatų 1,2–1,8 m gyliuose aptiktos dar kelių XVIII–XIX a. I pusėje stovėjusių pastatų pamatų liekanos; kito mūrinio kolektoriaus, statyto XIX a., viršus. Perkasos R dalyje, jos dugne aptiktas medinio šulinio rentinys (4 pav.).

Perkasoje 2 iki 3,5 m gylio (H_{abs} 91,20 m) fiksuotas XVI a. vidurio – XX a. kultūrinis sluoksnis. R jos dalyje 1 m gylyje (H_{abs} 93,33–93,60 m) aptiktos stačiakampio formos, ne mažiau kaip 2,2 m aukščio, 1,4 m pločio sienomis, XVIII a. mūrinio *pastato* liekanos. Jo P ir Š sienos bei plytų grindys apardytos tarybiniu laikotarpiu per jį paklojus 40 cm skersmens

vandentiekio vamzdį. Pamatas mūrytas iš plytų ir akmenų, jo antžeminė dalis ir grindys – klasicistinėmis plytomis. Iš V pusės prie jo prišlietas netašytų akmenų grindinys – buvęs kiemo paviršius. Manoma, kad statinys priklausė rokitų vienuolyno pastatų kompleksui.

Perkasos V (H_{abs} 92,40–92,74 m) ir R dalyse (H_{abs} 91,50 m) apie 2,5 m atstumu viena nuo kitos atidengtos dvi 0,9–2,4x2 m ir 2,6x1,2 m dydžio XVI a. 4 dešimtmetyje statyto Pilies *tilto* mūrinės atramos (5 pav.). Jos mūrytos iš raudonos spalvos renesanso epochai būdingų plytų, tarpusavyje surištų pilkšvos spalvos kietu kalkių skiediniu. Atramos apardytos XIX a. pabaigoje – XX a. 1 dešimtmetyje, tarp jų Š–P kryptimi paklojus apie 1,4 m skersmens mūrinį kolektorių. Jo viršus atidengtas H_{abs} 91,60 m aukštyje, žemiau atramų viršaus lygmens. Šalia tilto atramų aptikta įvairių medinių rąstų (sijų), polių (stulpų) ir medinio vandentiekio su metaline mova liekanų.

Perkasoje 3 atidengtas ir iki H_{abs} 91,60 m ištirtas stačiakampio formos XVIII a. I pusėje statyto ir XVIII a. II pusėje rekonstruoto mūrinio pastato 4x2 m dydžio *rūsys* (6 pav.). Rūsio sienų viršutinė dalis mūryta rausvos spalvos 27x14x7 cm dydžio plytomis, apatinė – plytomis ir akmenimis. Rekonstrukcijos metu jo skliautai permūryti 24x12x4,5–6 cm dydžio klasicistinėmis plytomis. Rūsio užpildo turinį iki jo grindų lygmens sudarė plytų, akmenų ir tinko griuvenos. Jo grindų lygmuo fiksuotas H_{abs} 92,00 m, po juo – pasigilinus rūsio R dalyje iki H_{abs} 91,60 m, aptikta kuolų ir rąstų konstrukcija, paklota drėgname juodos spalvos grunte. Rūsio P ir V sienos apardytos tarybiniu laikotarpiu klojant nuotekų tinklus.

Žvalgymų metu iki projektinių gylių stebėti grunto kasimo darbai dujotiekio trasos paklojimo (129,05 m² ploto tranšėja 1), vandentiekio

5 pav. Pilies tilto mūrinių atramų liekanos. L. Kvizikevičiaus nuotr.

Fig. 5. The remains of masonry piers from a castle bridge.

tranšėjos (36,29 m² ploto tranšėja 2), elektros kabelio paklojimo (485,47 m² ploto tranšėja 3), rekonstruojamos šiluminės trasos (421,61 m² ploto tranšėja 4); lietaus nuotekų tranšėjos (49,57 m² ploto tranšėja 5), gatvės grunto sutankinimo (188,97 m² ir 486,2 m² ploto perkasos 4–5) vietose. Centrinėje Šventaragio gatvės važiuojamoje dalyje aptikti kelių mūrinių pastatų pamatų fragmentai, V dalyje ties sankryža su Pilies gatve 0,5–1 m gyliuose – XVIII a. rokitų vienuolyno pastatų pamatai. Gatvių sandūroje

6 pav. Buvusio rokitų vienuolyno pastato rūsys (perkasa 3). L. Kvizikevičiaus nuotr.

Fig. 6. Cellar of the former monastery building of the Confraternity of St Roch (trench 3).

7 pav. Puodai, rasti tyrimų metu. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 7. A post found during the investigation.

8 pav. Taupyklė. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 8. A coin bank.

9 pav. Odinis pusbatis. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 9. A leather shoe.

atidengtos XIX a. mūrinio kolektoriaus liekanos. Skvere – vandentiekio tranšėjoje aptiktos 4 pamatų liekanos; lietaus tranšėjos vietoje 4 m gylyje atidengtas XX a. 1 dešimtmečio mūrinio kolektoriaus viršus.

Tyrimų metu surinkta 7530 vienetų įvairių XVI a. II pusės – XIX a. radinių: buitinės keramikos (puodų, ąsočių, dubenų ir kitokių indų dalių (4592 vienetai (7, 8 pav.)), statybinės keramikos (plokštinių, dubeninių, puodyninių koklių, čerpių, grindų plytelių (1966 vienetai)), metalinių dirbinių (šaunamųjų ginklų šratų, antpirščių, apkalėlių, peilių geležčių, sagų, spynų, raktų (380 vienetų)), odos ir tekstilės dirbinių liekanų – daugiausia avalynės detalių (71 vienetas) (9 pav.)), medinių dirbinių (kubilo dugno, stulpų bei tilto atramų liekanų (8 vienetai)), stiklo dirbinių (butelių, taurių šukių (32 vienetai)), XVII–XX a. monetų ir žetonų (211 vienetų) bei plombų (41 vienetas). Tarp statybinės keramikos radinių dominuoja XVI a.

10 pav. Plokštinių koklių radiniai. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 10. Panel stove tile (Blattkacheln) finds.

11 pav. Lovinių, plokštinių bei karnizinių koklių radiniai. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 11. Niche (Nischenkacheln), panel, and cornice (Gesimskacheln) stove tile finds.

12 pav. Olandijos, Jungtinės Nyderlandų provincijos 1804 m. dukatas ir anoniminis Niurnbergo XVI a. žetonas. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 12. The 1804 Batavian Republic (Netherlands) ducat and 16th century Nurnberg anonymous jeton.

II pusės plokštiniai kokliai, padengti polichromine (baltos, geltonos, žalios spalvos) glazūra bei puošti gvazdikais (10 pav.). Aptikta keliasdešimt smulkių lovinių koklių fragmentų, tarp jų pasitaikė vienas, padengtas žalia glazūra, puoštas grotesku (11 pav.). Iš retesnių numizmatinių radinių pažymėtina auksinė moneta – 1804 m. Jungtinės Nyderlandų Provincijos, Olandijos, dukatas, XVI a. Niurnbergo anoniminis žetonas (12 pav.), Jono Kazimiero varinių šilingų lobio likučiai.

Investigations in Šventaragio Street

During March – May 2013, surveys (1161.24 m^2), evaluations (63.18 m^2), and excavations (508.22 m^2) (a total of 1732.64 m^2) were conducted at the site of street renovations. It was determined that the damp, peaty layers in the carriageway were the Vilnia's old bed, the 17th–18th centuries street having been on its S bank (Figs. 3, 4). The remains of building foundations were also unearthed. In the E part of the street, the remains of masonry supports and wooden structures from a mid–16th century bridge (Fig. 5); the building foundations of an 18th century monastery of the Confraternity of St Roch (Fig. 6); and the remains of wooden and masonry collectors built in the 18th and late 19th – early 20th centuries were unearthed (Fig. 1).

7530 diverse finds from the second half of the 16th–19th centuries were discovered: the remains of household pottery (pots, pitchers, bowls, etc.) (4592 items) (Figs. 2, 7, 8), construction ceramics (panel (*Blattkacheln*), 'bowl–shaped' (*Schüsselkacheln*), and 'pot–shaped' (*Topfkacheln*) stove tiles, roof tiles, and floor tiles) (1966 items) (Figs. 10, 11), metal artefacts (firearm shot (pellets), thimbles, decorative metal plates, knife blades, buttons, locks, keys) (380 items), leather and textile artefacts (mostly footwear elements) (71 items) (Fig. 9), wooden artefacts (a vat bottom, column and bridge piers) (8 items), glass artefacts (bottles, wineglasses) (32 shards), 17th–20th centuries coins, jetons, and tokens (211 items), and seals (41 items). Polychrome (white, yellow, and green) glazed panel stove tiles, decorated with dianthuses, from the second half of the 16th century predominate among the construction ceramics finds. Tens of small niche stove tile (*Nischenkacheln*) fragments, including a green glazed specimen decorated with a grotesque, were discovered.

Among the rarer numismatic finds should be mentioned a gold coin, an 1804 ducat from the Batavian Republic (Netherlands), a 16th century Nurnberg anonymous jeton (Fig. 12), and the remains of a hoard of John II Casimir copper shillings.